

Vad är museologi?

Kerstin Smeds

Vi börjar här: det förflutna, allt det som vi vet har skett och ägt rum, finns inte längre. Som historiker, arkeologer och museologer ägnar vi oss alltså åt studiet av det som inte finns. Det enda som finns är *spår* av det som varit. Dessa spår använder vi oss av, antingen det är fråga om skriftliga källor eller materiella ”källor”, lämningar. Dessa är våra byggstenar. Med hjälp av dem griper vi oss an struktureringen, möbleringen, av det förflutna.

Museologin kan jämföras med historievetenskapen. När historieskrivningen efter källkritikens införande blev salongsfärdig som vetenskap, har den, som vi vet, aldrig accepterat (förrän nu) de materiella lämningarna som riktiga källor, lika litet som bilden accepterats. Ordet, texten, har betraktats som det enda pålitliga för att blotta en sanning om hur det ”eigentlich gewesen”.

Där historiografen är Text, och bygger på verklighetens olika dimensioner som text, så finns museologins kärna i Tinget, eller snarare i vårt förhållande till detta. Fundamentet är materia, matrix, mater, matter, moder, ur dessa ord härrör också mäta, meter, metri, geo-metri – att mäta jordens rum! Allt är där.

Tingen som historisk källa – här i meningen hela ”den materiella verkligheten” – har av historievetenskapen betraktats som opålitlig för att inga ”sanna” slutsatser kunnat dras av dem. Tingen kan endast vara föremål för tolkning, ett alltför osäkert fält. Det är där Ordet behövs. Det förflutna tar form i samma ögon-

blick vi formulerar en utsaga om det, namnger det, inlemmar det. Det är formuleringen, namngivandet, kunskapen som gör förflutenheten förståelig också i det materiella. Genom att formulera gör vi historien synlig, vi gör Tiden i Tingen till verktyg för vårt kommunikativa handlande. Tinget, kroppen, klarar sig alltså svårligen utan Ordet, inte utan sitt namn, utan berättelsen och kontexten, som ger det liv. På detta fundament vilar tolkningen – *ars interpretandi* – med vars hjälp vi skapar och omskapar vårt kulturarv.

Detta omaka par, ordet och tinget, texten (”anden”) och materien, lever återigen idag i en alltmer fruktbar symbios. Den gamla positivistiska historievetenskapens förnekelse av det materiella framstår idag som nästan löjlig; denna uppfattning att endast den historia som baserar sig på skriftliga källor är sann – alltså den historia som ligger som lämningar i arkivalier, främst stats- och den politiska historien. Men ingen historia skulle kunna existera utan de materiella lämningarna – eller bilderna – som redskap för den historiska fantasin. Hur analysera och skriva om, eller ens föreställa sig, Gustav III:s hovliv om vi aldrig skulle ha sett de materiella lämningarna av det. Hur beskriva ett fältslag på 1500-talet om vi inte alls visste hur vapnen och utrustningen såg ut? Hur reda ut de sociala och politiska förhållandena under det gamla agrarsamhället, om vi inte hade några materiella lämningar alls kvar?

Sedan länge erkänner historievetenskapen att ingen textkälla heller tillkommit i ett vakuum som en objektivt sann tankelämning. Bakom varje textkällas tillkomst i historien finns också en intention, en avsikt, ett syfte, en handling, och därmed ett beroende av värdegrund, av politisk och ideologisk kultur. Varje forskare som går in och undersöker dessa källor, utsätter dem för tolkning.

Museologin befattar sig därför med både tinget och texten, och i den meningen med både det materiella och det immateriella arvet. Eller, som museologen Bengt Lundberg uttrycker saken: ”Den museologiska forskningens huvuduppgift /.../ är att knyta samman eller överbygga motsättningen mellan berättelser och kvarlevor. De är bara skilda uttryck för ett gemensamt förflutet” (Lundberg 2000:44). Tinget och Texten, materia och ande, lever idag närmare varandra än de kanske gjort någonsin i moderniteten sedan Descartes skilde dem åt.

Om Tinget

”Den mänskliga världens verklighet och tillförlitlighet vilar framför allt på det faktum att vi är omgivna av ting, som är mer bestående än den verksamhet och de intentioner med vilka de produceras, och möjligen mer bestående än livet hos deras upphovsmän”, säger Hannah Arendt (Arendt 1989).

Begreppen ”materiell kultur” och ”materiellt kulturarv” är allomfattande. De spänner från saker som är små och flyttbara, till många kvadratkilometer stora kulturlandskap, som innefattar hela den av människor skapade och påverkade omgivningen med hus, vägar, gruvor, åkrar, trädgårdar, granplanteringar och mycket annat. Materiell kultur är också hållningar, gravar, tatueringar, öronringar, runstenar. Det är hela den människoskapade fysiska omgivningen inklusive avfall och sopor (Nilsson 2003:100).¹

De ting vi omger oss med har visat sig vara oundgängliga för att bilda och upprätthålla vår

identitet som människor. Vårt speciella förhållande till Tinget har också att göra med att vi själva är ”ting”. Vi är kropp, och detta har vi gemensamt med tingen: en viss utsträckning i rummet. Där vi är, kan samtidigt inget annat vara. Vi upptar en viss kubikvolym i det tredimensionella rummet, och står därigenom i en speciell relation till både rummets omfång, proportioner, avstånd och till allt övrigt som finns i samma rum eller inom vår synkrets. Med hjälp av allt detta, och med vårt kartografiska förnuft, orienterar vi oss i den verklighet där vi rör oss. Vi ”avläser” hela tiden tid och rum, förhåller oss till den spatiala verkligheten som ett landskap, en karta, där ”materia” utgör hållpunkterna.²

På grund av dessa förhållanden – mellan evigheten, kroppen och identiteten – är tinget/föremålet det verktyg vi gärna väljer för att skapa en illusion om Tiden och dess gång, dess rörelse, mot ett obönhörligt slut.³ Tinget kan överleva oss. Det är egentligen bara i tingen, liksom i levande organismer, där åldrandet och förfallet och därmed också den abstrakta Tiden blir *synliga*. Tingen – allt det materiella – blir därigenom också ”bärare av musealitet” (die Träger der Musealität), för att tala med den österrikiske museologen Friedrich Waidacher (Waidacher 1993:39).

Att ett föremål ”musealiseras”, det vill säga rycks loss ur sin levande kulturella och sociala kontext och placeras in i en ny kontext i museets magasin eller vitrin, medför uppenbara kunskapsteoretiska, sociala och pedagogiska problem. I och med denna överföring förlorar föremålet sin tidigare och specifika kontext, sin ”berättelse”, sin ”biografi”, sitt liv som verktyg i det mänskliga livet och i det kommunikativa handlandet. Det förlorar just det som är själva grunden för att föremålet plockas in i museet (såvida inte värdet är enbart pekuniärt). Ett gammalt och förbrukat föremål som ligger på en vind eller i en lada förlorar också sin identitet som ”lämning” genom denna musealiseringprocess. Det tillförs nya meningar,

en helt ny kontext (jfr Pearce 1992).

Föremålet rentav dör när det musealiseras, hävdade sociologen Theodor W. Adorno (cit. i Zacharias 1990:25). Föremålet får aldrig mera användas – annat än som museiföremål. Föremålet behåller därmed bara skuggan, spillrorna, av sitt forna levande bruksliv. Det får ett nytt, ”hinsides” liv, och inlemmas i en ny berättelse: museets, den representativa kulturens. Istället för att direkt vara integrerat i det dagliga livet, får föremålet i sin nya kontext istället *representera* liv, i ett abstrakt sammanhang, ett slags *verklighetens abstraktion* som skapas av museet självt. Denna nya identitet hos föremålet benämns av vissa forskare ”semiofor”, eller helt enkelt ”sign” (Pomian 1990; Pearce 1992:17–28). Innanför museets väggar förses föremålet så med *text*, inlemmas i en ”museets syntax”, en taxonomi, och kanske förses med en eller flera berättelser. Föremålet kommer genom denna procedur att ingå i samhällets officiella *representationskultur*. Detta har stora konsekvenser för föremålets identitet, och för hur det uppfattas i sin nya kontext. Semiotiken har alltmer börjat utnyttjas som verktyg för analys av ting och text i utställningsrummet.

Det hela kunde kallas en kulturavsparasparadox: föremålet bevaras uttryckligen för att vi önskar förlänga dess liv som ”bärare” av våra liv, men samtidigt ”dör” det och blir oåtkomligt för oss, som lever här och nu. Allt trendigt prat om att vi ”umgås med tingen” och ”skapar identitet” genom att glo på föremål i en skottsäker vitrin, är minsann en sanning med modifikation.

På denna punkt har det på olika håll i världen börjat hända saker. Museer har blivit tvungna att se över de värdegrunder och normer som styr insamlandet och deras fortsatta hantering av föremålen. Hela fundamentet för vissa insamlingsprocesser har ifrågasatts. En del material betraktas till och med som ”stulet” från sin ursprungsort, där dessa ting kan ha värderats ur en fullständigt annan syn-

vinkel, och använts på ett helt annat sätt än vad museet sedermera klassificerat dem som. Repatritionsrörelsen växer sig allt starkare i världen, museer blir antingen tvungna att lämna tillbaka föremål till sina ursprungliga ägare, eller låna ut dem för speciella bruk och ändamål, för att sedan plocka in dem i museet igen (Heumann-Gurian 2004:277). Kort sagt, det finns en trend mot en allt flexiblare syn på bruket av tingen och meningsskapandet kring dem, och därmed en viss uppluckring av de mest rigorösa reglerna för ägoförhållanden och ”långsiktigt bevarande”.

”Texten” och det immateriella

Textens introduktion och utveckling i museerna är en ännu mer komplicerad historia än själva föremålets utvecklingsgång i samlingar och utställningar. Det klassiska vetenskapliga paradigmet som sedan början av 1700-talet styrde museernas föremålsinsamling, dokumentation och klassifikation, har lagt fokus på proveniens, kronologi och typologi. Till en början – och i många museer fortfarande – är dessa uppgifter den enda text som tillförs objektet i en utställning. Tingen inlemmas i den ”lingvistiska operationen” (Heinisch 1987) som taxonomin, klassifikationen utgör, och deras representativitet för vetenskapen har blivit verklig först i och med *namngivandet* och inlemmandet i denna ordning. Till dags dato har denna dokumentation i samlingsregistren sällan omfattat någon annan information, bilder eller berättelser, eller vem som ägt och brukat föremålet, hur det tillverkats och använts, dess hela levnadshistoria. För att inte tala om de större sociala kontexterna i föremålets ursprungliga livsmiljö. Avsaknaden av sådan information knuten till enskilda föremål har kompenseras genom att i utställningarna så småningom införas *texter* av olika slag; bakgrundstexter som belyser den tid och den miljö föremålen kommer ifrån eller som ger andra, vidare historiska perspektiv, men också texter direkt relaterade till tingen, som

förklarar vad det är. Man kan tala om fyra slags texter: beskrivande, förklarande, instruerande och övertalande. Dessa får olika tyngd i utställningarna. Vilket slags text som får det största utrymmet varierar alltefter helhetsbudskap och det sammanhang där föremål och text förekommer i utställningarna.

Textens införande i utställningsmediet blev nödvändig i samma ögonblick som museerna på allvar i början av 1900-talet – framför allt efter första världskriget – slog upp sina portar för den stora allmänheten (Steen 1994:49). Museerna togs då på allvar i den nationella didaktikens tjänst vid sidan av skolorna. Alternativt har ”texten” förts in i utställningen enbart i form av ”guidning”, det vill säga en levande person som berättar om kontext och skapar sammanhang och mening. Här finns inte utrymme att gå närmare in på det oerhört komplexa problem som Textens införande i utställningar de facto innebar, utan hänvisas till andra sammanhang (Ravelli 2006; Kavanagh 1991; Steen 1994; Fliedl m.fl.1992; Smeds 2000a, 2005).

Idag är situationen redan en annan. Digitalisering av samlingarna och de gränslösa möjligheter detta öppnar, har lett till en ny syn på dokumentation och förmedling, och texterna kan gestaltas i multimodala former. För att råda bot på ovan nämnda brist på *kontextuellt* och *praktiskt*, för att inte tala om *rituellt* innehåll knutet till föremålen, har museer världen över börjat vinnlägga sig om att samla upp inte bara föremålens ”biografi” utan också andra berättelser kring dem, hur de har använts, till vad, varför, av vem. Det är ett oerhört resurskrävande arbete. De gamla klassifikationssystemen sätts på hårda prov, eftersom det ofta är mycket svårt att föra in helt nya kategorier i ett gammalt klassifikationssystem – för att inte tala om vilket besvär det är (vore) att klassificera om hela museisamlingar. Insamlingen av nya artefakter och föremål baserar sig idag i allt högre grad på den *berättelse* som medföljer föremålet,

speciellt vad gäller samtidsdokumentation. I den globala produktionens och marknadens värld är föremålets medföljande ”story” eller ”biografi” ofta det viktiga – och det enda som skiljer ett föremål här från ett likadant föremål i till exempel Japan.

Idag lägger museerna också allt större vikt vid ett annat skikt av immateriell kunskap, nämligen minnen och yrkeserfarenheter från arbetsliv, musikliv, berättarkulturer osv. De svenska arbetslivsmuseerna är typiska exempel på museer där den immateriella kunskapen är minst lika viktig som de materiella lämningarna.

Följdriktigt var temat för det internationella museiförbundets – ICOM (International Council of Museums) – världskonferens i Söul år 2004 ”The Intangible Heritage”. Enligt ”Konventionen för Bevarande av det Immateriella Kulturarvet”, som UNESCO stadfäst, omfattar definitionen främst erfarenhetskunskap (om och kring föremål och deras bruk), teknisk kunskap, samt alla slags representativa och symboliska egenskaper.⁴ Detta kan gälla också kollektiva minnen, berättelser kring liv och verksamheter i anslutning till människans materiella lämningar, men också folklöre och ”Oral History”.

Med andra ord, samhällets bevarandestrategier riktas också alltmer mot etnologins, kulturhistoriens, folkloristikens och även kulturantropologins klassiska uppgifter kring ”immateriell historia”. En stor del av museernas så kallade förnyelsearbete idag går ut på att i sina samlingar och sin verksamhet införliva immateriellt kulturarv, inte minst därför att detta ofta är enda sättet att låta samhällets undervärderade grupper komma till tals, då deras materiella arv av det klassiska musei- och insamlingsparadigmet aldrig tidigare setts som värdefullt nog att bevaras.

Vad är alltså museologi?

Först av allt skall vi göra en begreppslik distinktion här. Det i museivärlden vedertagna

begreppet ”*museiforskning*” avser den forskning, eller snarare dokumentation, som inom ramen för de klassiska ”museidisciplinerna” konstavetenskap, arkeologi, etnologi och kulturanthropologi utförs i museerna i deras samlingar. ”Museivetenskap” eller ”museikunskap” avser i traditionell bemärkelse en lära om museet – på tyska *Museumskunde*, på franska *muséographie* – det vill säga om museets praktiska funktioner och verksamhet, som närmast lär ut metodologier för ovan nämnda ”museiforskning”. Kring sekelskiftet 1900 dök ordet museivetenskap upp på svenska i *Nordisk Familjebok* (Ekström 2000: 31). Då avsåg ordet ”allt” som hörde till ett museums uppgifter, i första hand ”förvärfvande av föremål, deras konserverande, förvarande och katalogisering”. Den praktiska utövningen av denna kunskap kallades också ”museiteknik”.

Med tiden har ämnet utvidgats till att gälla inte bara forskning *i museet* (och museet som institution) utan också forskning *om museet* (museet som fenomen). Då har terminologin förändrats, men tyvärr inte på samma sätt och i samma takt på olika håll i världen. Tyskans *Museumskunde* (t.ex. Institut für Museumskunde i Berlin) byttes vid en utvidgning av forskningsfältet bara för några år sedan till *Museumsforschung*, medan man i Frankrike och på många andra håll övergick till termen *museologi*. Även i Sverige anammade man termen museologi, där ämnet fått en bredare definition (se nedan).

Museologi är ett ämne som sysselsätter sig bland annat med allt det jag har beskrivit i de två inledande avsnitten i artikeln, om tinget och texten. Museologi är en ”kulturarvsvetenskap”, ett tämligen nytt begrepp i vilket man, om man vill, också kunde inkorporera de ”gamla” vetenskaperna kulturhistoria, historia, etnologi och arkeologi. Precis som man om historieskrivningen på 1800-talet frågade sig om det var vetenskap eller konst, och till slut motvilligt erkände den som vetenskap, är

det många som idag frågar sig om museologi överhuvudtaget är vetenskap. Och vad den skall vara bra för.

Museologins utveckling kan således följas från 1800-talets ”Museumskunde/Museikunskap” genom många faser till en ”*museets filosofi*” (Deloche 1999), som teoretiskt dryftar både museet och musealiseringen som fenomen och ideologi, samt vårt existentiella förhållande till det materiella arvet. I jämförelse med den moderna historiografin, som har drygt 200 år på nacken, är museologi betydligt yngre, 80–100 år, beroende på hur man räknar. Om man räknar från de första yttringarna av just *Museumskunde*, så är ämnet närmare 120 år gammalt, men om man startar från myntandet av begreppet ”museologi”, så hamnar vi ungefär på 1920-talet, med klarare definition åt det teoretiska hållet i tjecken Jiri Neustupnýs doktorsavhandling från 1955, *Questions of Modern Museology*. Men begreppet slog igenom ordentligt först på 1970-talet.

Museologi har idag, vare sig man vill eller inte, etablerat sig som en vetenskap. Det är en vetenskap som likt en spindel väver nät tvärs över och genom ovan nämnda (och många andra) discipliners gränser och lånar teorier av andra, som ett slags gökunge i kulturarvsvetenskapernas bo.

Museologi är, i motsats till de andra, från födseln tvärvetenskapligt, rentav ”metavetenskapligt” i viss, ödmjuk, bemärkelse. Lite på samma sätt som idéhistoria, får man väl lov att säga. Utgångspunkten är att problematisera museet och ”musealia”. ”The ’museum-ness’ of museums, then, is a subject which needs to be addressed and theorized in its own right”, säger Sharon MacDonald (MacDonald & Fyfe 1996: 6), och fortsätter:

././ museums are a fertile theoretical field precisely because they can be tackled from a range of theoretical perspectives which cross many of the established divisions of the disciplines (e.g. production and consumption, knowledge and practice, sacred and secular). They

are like a kind of theoretical thoroughfare; a place where unexpected meetings and alignments may take place.

I slutet av 80-talet föreslog Peter van Mensch (1989:85) följande formulering av museologins vetenskaplighet:

Museology is seen as a science that concerns itself with research relating to the selection, maintenance and public accessibility of the material manifestations of culture and nature, which are preserved by institutions for the purpose of research, education and recreation.

Perspektivförskjutningen och fördjupningen av ämnet följer i stort sett den förändring som skett också i museets samhällsliga roll och position. Men museologins ”vetenskapliga fält” är lika komplext och svårfångat som museets sociala och politiska roll i samhället idag. Det råder en tämligen stor paradigmatisering och terminologisk förbistring beträffande museologins innehåll och forskningsobjekt. Definitionerna av ämnet och vetenskapen ”museologi” har haglat tätt. Faktum är att en stor del av den teoretiska debatten om museologins kunskapsobjekt sedan 1970-talet har handlat om frågan vad museologi är, och denna träta är i skrivande stund ingalunda bilagd.

Ämnets primära kunskapsobjekt var således till en början själva museet. Det definierades som ett praktiskt och empiriskt inriktat ämne som handlade om museiinstitutionens olika praktiker och tillämpningar, främst dokumentering och vård av samlingar. Så småningom tillkom mer undervisning och forskning kring museipedagogik. Man övergick alltså från att enbart lära ut ”museimetoder” till att problematisera också museet som institution. På många håll sysslar museologin fortfarande främst med undervisning och forskning kring just dessa museets differentierade funktioner och uppgifter, medan många andra, däribland museologin i Umeå, inorporerat också ett mer teoretiskt, analytiskt och idéhistoriskt perspektiv.

Ämnets utveckling är, på samma sätt som själva museets, kantad av en besynnerlig

cyklisk amnesi. Det förefaller som om varje generation museimän och teoretiker anser sig vara ute för att uppfinna hjulet, genomföra paradigmskiften, hitta på något ”nytt”, utveckla en ”dialog med samhället”, för det mesta helt ovetandes om att detta minsann sagts och gjorts förut. Cyklerna omspannar ungefär 15–30 år – och mycket litet förändring har egentligen skett inom själva museerna däremellan, om man undantar det verkligt dynamiska 1970-talet.

Så är det till exempel med begreppet ”new museology”, ”neue museologi”, ”muséologie nouvelle” som myntats åtminstone tre gånger under de senaste hundra åren. Första gången detta begrepp dök upp var på 1920-talet hos den ”moderna museologins fader”, fransmannen Georg Henri Rivière (1897–1985), som i slutet av detta decennium inledde sin museologiska bana med en serie föreläsningar med temat ”conversation à la religion des musées” [om museernas ”religion”] vid Musée d’Ethnographie du Trocadéro i Paris (Gob & Drouguet 2003:12; Rivière 1989).

I förhållande till tidigare museologi/Museumskunde/muséographie infördes på 1920-talet således ett mer kritiskt förhållningssätt, där blicken riktades mot museets ideologi och samhällsroll samt dess förmåga att bidra till allmänhetens bildning. Tillblivelsen av denna första ”nya museologi” skedde parallellt med det västerländska samhällets demokratisering och modernisering under 1900-talets första decennier, då museerna på allvar öppnades för publik. Detta gäller speciellt efter första världskriget. Folket skulle nu en gång för alla få tillgång till de nationella skatterna som museerna hade samlat in. Utställningar, som tidigare bara bestått av klassifikationssystem utlagda i materiell form i det tredimensionella rummet, försågs nu med texter och andra pedagogiska redskap. Plötsligt måste dessa tämligen slutna, lärda institutioner börja förhålla sig till samhället och den stora allmänheten; därav följde att museologin också tog sig an

de pedagogiska och förmedlande områden som infördes i museerna.

Andra gången begreppet ”new museology” myntades var i mitten på 70-talet, då en intensiv debatt om museernas roll och samhällsuppgift pågick i Östeuropa och Frankrike. Den museologiska diskussionen och forskningen utsträcktes till att omfatta allt större delar av hela vår hantering av det materiella kulturarvet i ett kritiskt samhällsperspektiv. Denna rörelse utgick från att kulturarv är ett fenomen som genomsyrar och styrs av hela samhället och dess historiekultur. Museet uppfattades inte längre främst som en vetenskaplig institution, utan lika mycket som en *social* institution.

Paradigmskiftet som inträffade på 70-talet kan också kopplas till den nya kritiska diskursen inom historiografin, som riktade sin udd mot nationalstatens klassiska representationskulturer. Hermeneutiken upplevde en renässans, historieforskningen bröts upp i en mängd olika delområden, mikrohistoria och andra infallsvinklar och sätt att utforska och tolka historien på infördes. Uppgörelsen med positivismens ”objektiva sanningskriterier” ledde till problematiserandet av vetenskapen och själva forskningsprocessen. Man började se också museernas verksamhet som dynamiska processer baserade på diskurser inom vilka aktörerna (t.ex. personalen) och deras tolkningar positionerades.

Museibegreppet har sedan 70-talet utvidgats och problematiserats, nya museer har tillkommit i samma takt som nya grupper av samhället känt behov att berätta ”sin” historia vid sidan om den nationalstatliga narrationen som styrt (de stora) museerna. Arbetslivsmuseerna i Sverige, som idag redan uppgår till cirka 1 370, är bara ett exempel på museibegreppets diversifiering.

Begreppet ”museum” i dess vidaste bemärkelse täcker idag allt från ett stort historiskt Nationalmuseum till... låt säga Myggmuseum i norra Sverige, vars enda poäng är att föra

besökare ut i skogen för att möta myggor... (www.myggmuseum.se). Däremellan ryms i stort sett vad som helst, bland annat fenomenet eko-museum, som kan omfatta väldiga landarealer, byar och städer. På 1980-talet inleddes också en musei- och musealiseringsboom i västvärlden som till dags dato bara accelererat. Musealiseringsen av världen är således i full gång. Världens största museum torde vara ekomuseet Kalyna i Kanada, som omfattar 29 000 km² (Gob & Drouget 2003:41; www.kalynacountry.com ; Desvallées 1992). Det säger sig självt att om begreppet ”museum” flutit ut på detta sätt, också den museologiska forskningen och kritiska diskussionen vidgat sina ramar och gränser. Bakom denna andra våg av ”ny museologi” låg delvis just ekomuseitanken, förstådd så att kulturarvet och ”museet” finns var som helst (museum without walls), och att detta utgör ett slags dynamisk kraftkälla för samhället.⁵ I Frankrike såg förbundet MNES – *Museologie Nouvelle et Experimentation Sociale* – dagens ljus 1982, och några år senare (1985) bildades MINOM; *Movement Internationale pour la Museologie Nouvelle* (van Mensch 1992:27 f; Maroević 1998:89).

Tredje gången ”new museology” äntrade scenen var kring 1990, efter att en grupp huvudsakligen brittiska och amerikanska forskare fått för sig att det behövdes ett paradigmskifte, uppenbarligen tämligen okunniga om den intensiva debatt som pågått i Europa om saken. Detta formulerades i boken *New Museology* med Peter Vergo som redaktör (Vergo 1989). Redaktörerna själva trodde sig komma med helt nya funderingar – ”a radical re-examination of the role of museums” (Vergo 1989:6) – och presentera en ny uppgörelse med den klassiska, samlings- och dokumentationsbaserade *Museumskunde*. Men boken kan i själva verket – redaktörerna ovetandes – ses som en uppsummering av museologidebatten och -diskursen på 1970-talet och början av 80-talet, med rötterna i 1920-talet. Boken

är ”nykritisk” i sitt upplägg, och vill analysera museifenomenet ur ett sociokulturellt samhällsperspektiv. Också utställningsmediet problematiseras.

Det utvidgade museologibegreppet

Museologi definieras således lite olika på olika platser. Det varierar dessutom från land till land, och från universitet till universitet i ett och samma land. I Frankrike har man förmodligen blött och stött själva begreppet längst (Desvallées 1992; Gob & Drouguet 2003). Där särskiljer man fortsättningsvis mellan å ena sidan ”muséographie”, som är detsamma som tillämpad, praktisk museikunskap, och å den andra ”muséologie”, som innebär ett mer teoretiskt-analytiskt betraktelsesätt. Museologi i sistnämnda bemärkelse undersöker också det man kallar ”musealiteten” eller den ”*relation spécifique*” som råder mellan människan och (främst) den materiella verkligheten. Gob & Drouguet (2003:13) tolkar emellertid i sin tur ”musealiteten” som ekvivalent med det franska begreppet ”patrimoine” ”patrimoine culturel” eller ”patrimonialité”. Detta i sin tur kommer närmast engelskans ”heritage”, det vill säga svenskans ”kulturarv”.

I Centraleuropa, liksom i det forna Östeuropa, gör man samma slags distinktion mellan ”praktisk” eller tillämpad museologi (museografi, museiteknik) och ”teoretisk” museologi. Museologins kunskapsobjekt är inte heller här endast ”museet”, utan ovannämnda musealitet i vid mening, det vill säga hela kulturarvet. Tomislav Sola, professor i museologi i Zagreb, har därför ifrågasatt museologibegreppets användbarhet, och skulle istället vilja införa ett nytt internationellt namn på det hela: ”heritology” eller ”mnemosophy”, alltså helt enkelt ”kulturarvsvetenskap” eller ”minnesvetenskap”. Han vill definiera denna som ett slags ”kulturarvets kybernetik” (Sola 1997: 26, 232).

Det är således främst i Frankrike och Östeuropa som begreppet museologi kom att betyda

också kulturarvet i stort. I USA, Storbritannien (Museum Studies) och större delen av Västeuropa definieras ämnet huvudsakligen fortfarande som ett vetenskapsområde som befattar sig med just *museet* som fenomen och som institution.

Definitionsförbistringen handlar alltså å ena sidan om huruvida museologi som begrepp skall täcka annat än museet. Och å den andra om huruvida ämnet är en ”tillämpad” eller ”teoretisk” vetenskap. En av orsakerna till trätorna kring den sistnämnda frågan går att härleda från museologins marxistiska rötter, och det faktum att det var just i de socialistiska länderna som den teoretiska utvecklingen satte fart på 1960-talet, parad med fransk kritisk intellektualism (Neustupný 1955, 1968; Maroević 1998:89).

Museerna i de socialistiska länderna blev tidigt betraktade inte bara som samlings- och forskningscentra, utan också som ett slags sociokulturella poler med starkt pedagogiska, publika och demokratiska målsättningar. Museernas politiska och ideologiska relation till samhället började därmed problematiseras, och ”vetenskapliggöras”. Om man betraktar museet och museologi ur marxistiskt perspektiv, är det naturligt att fokus riktas på museets ideologiska och sociala samhällsroll och interaktionen mellan museet och den omgivande verkligheten. Huruvida museerna i till exempel Sovjetunionen verkligen gick in för samhällsdialog kan diskuteras, men diskussionen har faktiskt återverkningar i museernas verksamhet idag över hela världen. Museerna har numera överallt utvecklats i riktning mot det ”sociokulturella centret”, en kunskapsbank med vetenskaplig forskning, popularisering och förmedling som grund.

Den kritik som har framförts, inte minst inom museerna själva, mot ämnet museologi bottnar delvis just i dess ”vänsterursprung”. Den amerikanske museimannen Wilcomb E. Washburn var inte den enda som ironiserade över försöken att göra museologi till en ve-

tenskap. Han kallade teoretiserandet av museiverksamheten för "grandmotherology" och menade att museernas traditionella "house-keeping skills" ingalunda krävde någon högre teoretisk analys. Det var helt bortkastat att börja problematisera och forska i museernas samhällsroll och idéhistoriska grund. Praktiska färdigheter att "sköta ett museum" var det enda som behövdes (Washburn cit. i van Mensch 1992:4–5).

Så sent som 2001 ser sig en av den moderna museologins fäder, Zbynek Stránský, tvungen att försvara ämnet mot konservativa belackare i en artikel med titeln "Ist Museologie eine kommunistische Wissenschaft?" (Stránský 2001:2758–2761).

Här finns inte utrymme att mer ingående än så här behandla museologins interna trådar och tuffäktningar, utan vi nöjer oss med att rita en skiss över slagfältet. De intressantaste och på lång sikt mest utvecklingsdugliga definitionerna av museologins kunskapsobjekt har presenterats av Stránský (1974, 1980) och Anna Gregorová (1980), samt i deras fotspår Friedrich Waidacher, som i sin 800-sidiga "handbok", *Handbuch der Allgemeinen Museologie* (1993), försöker göra upp med definitionerna en gång för alla. I samma fotspår vandrar många andra museologiska teoretiker, som Peter van Mensch (1992) i Amsterdam eller Eileen Hooper-Greenhill (1992) och Susan Pearce (1992) vid Leicester University. Anna Gregorová är kanske den som formulerar sig tydligast. Hon definierar först museet: "A museum is an institute in which the specific relation of man to reality is naturally applied and realized." Och sedan museologin:

Museology is a science studying the specific relation of man to reality, consisting of purposeful and systematic collecting and conservation of selected inanimate, material, mobile, and mainly three dimensional objects documenting the development of nature and society, and making a thorough scientific and cultural-educational use of them (Gregorová 1980:20).

Gregorová finner tre problemområden att studera:

- a. museets relation till verkligheten och tiden (existentiell och semiotisk dimension)
- b. museets relation till samhället (politisk och kulturpolitisk dimension)
- c. museets praktiska funktioner (inkl. museets organisation och syftemål)

Alla tre fälten kan betraktas som möjliga forskningsfält för museologin. Definitionerna öppnar sig, och breddas, och blir intressantare. Stort inflytande vad gäller definitioner och avgränsningar i branschen hade de inledande volymerna av två skriftserier, *Museological Working Papers* 1 (MuWop 1, 1980), resultatet av en konferens i Stockholm med Vinos Sofka som primus motor, samt *Papers in Museology* 1, utgiven vid Umeå universitet med Per-Uno Ågren i spetsen (Råberg red. 1992).⁶ Ågren, det museologiska ämnets grundare vid Umeå universitet, bygger på museologidefinitionerna så här, en definition som omspannar såväl processer som fysisk miljö och historia:

Museologin studerar hur det museala objektet konstitueras, vilka värderingar och beslut som styr den *museala processen* från urval och insamling till visning och förmedling och därmed vilken historiebild, kulturuppfattning och natursyn som projiceras i skyddade objekt och miljöer: alltså människans förhållande till såväl sin fysiska omvärld som sin historia (Ågren 1993:63).

Här förankras museologin i Umeå i den breda och kritiska franska traditionen, där den också stannat till dags dato. Museologins uppgift kan dock vara ännu vidare, menar i sin tur Waidacher, nämligen att *bestämma de lagar som styr människans förhållande till verkligheten*, och blotta "musealitetens bärare" (die Träger de Musealität). Waidacher vill ogärna tala om museologi som vetenskap, utan hellre som en "methodologisch-aktionale Betrachtung". Om man nu nödvändigt vill kalla museologi vetenskap, är det i så fall en vetenskap som "försöker förstå människan,

och som kan bidra till lösningen av mänsklig-
hetens samtidskris och delta i utformningen
av en framtid för ett mänskligare samhälle”
(Waidacher 1993). I denna formulering, som
långt påminner om en definition av ämnet fi-
losofi, kan man förvisso inläsa mycket, kanske
för mycket?

Den franske forskaren Bernard Deloche
utvidgar begreppet ytterligare till en ”musea-
litetens filosofi”, att jämföra med rättsfilosofi
eller politisk filosofi, och denna musealite-
tens filosofi sysselsätter sig med vår ”*rela-
tion spécifique*” till verkligheten (Deloche
1999). Det handlar om vilka narrationer vi
väver in i hela hanteringen, vad vi gör med
denna ”museala” verklighet i kommunikativt
syfte, i socialt syfte, i politiskt och ideolo-
giskt syfte. Museerna är inte självändamål,
utan *processer*, eller *verktyg*, ett av villkoren
– återigen – för att synliggöra människans
förhållande till verkligheten och tiden. Yt-
terligare bör här nämnas tidskriften *Nordisk
museologi* (gr. 1993) som drivits av Per-Uno
Ågren och som haft mycket stor betydelse för
museologins utveckling i Norden.

Utbildning och forskning

Den äldsta ”museologiska” skolan i världen
är École du Louvre, som grundades 1882 och
fortfarande verkar (Maroević 1998:93; van
Mensch 1992:89). Utbildningen var i början
av praktisk art, inriktad på de färdigheter som
behövdes när man jobbade på museum, i detta
fall främst konstmuseer. Idag är det en utbild-
ning präglad av den breda definitionen av både
teoretisk och praktisk museologi.

I början av 1900-talet pågick på olika håll i
Europa debatter om museerna och behovet av
utbildning och forskning på området. Den tys-
ka tidskriften *Zeitschrift für Museumskunde*
grundades 1905 för att driva och diskutera
museologiska spörsmål, och de första åren ef-
terlystes kurser på universitetsnivå (Leisching
1905:91–96; Kniescheck 1998:71f). Mellan
åren 1909 och 1912 ägde sådana kurser rum i

Sachsen. Dessa behandlade ”museidiskursen”
generellt, men också tekniska, konserverings-
och vetenskapliga frågor samt museididaktik
och pedagogik. Redan 1903 var talet om mu-
seet som en folkbildningsanstalt väl etablerat,
och 1920 inrättades *Museumskunde* för att lära
ut bland annat museipedagogiska färdigheter
som en akademisk disciplin vid universitetet i
Bonn (Kniescheck 1998:72). Åren kring 1920
hände mycket. 1921 gavs en akademisk kurs
i museologi vid Harvard University i USA
under benämningen ”Museum Work and
Museum Problems” som av vissa, oriktigt,
har räknats som ”världens första” (Gob &
Drouget 2003:13). Den första professuren i
museivetenskap instiftades vid universitetet
i Brno 1922, och fungerade med avbrott till
1948. Samma lärostol återupplivades 1963.
I England ordnade the British Museum As-
sociation museologiska kurser från och med
1932 (Maroević 1998:93f).

Under första kvartalet av 1900-talet gjor-
des de första vetenskapliga undersökningarna
om museet, dess funktion och dess insam-
lings- och konserveringsprinciper, men också
mindre studier i till exempel skillnaden mel-
lan olika museers identitet och funktioner
(Lauffer 1907). År 1934 ägde den första in-
ternationella museologiska konferensen rum
i Madrid, arrangerad av ”l’Office internatio-
nal des Musées” (föregångaren till ICOM,
International Council of Museums). Temat
var museiarkitektur samt det man idag kall-
lar ”museum management” (Gob & Drouget
2003:11f).

I England, där *Museum Studies* i Leicester
(grundat 1966) är det ledande museologiska
centret, har fokus för intresset till dags dato
legat kvar på museets roll som kunskapsbank
och -förmedlare. En stor tyngdpunkt ligger
alltså på besökare och pedagogik. Detsamma
gäller i USA med Smithsonian Institution i
spetsen. Inom det tysk- och franskspråkiga
området har forskningen alltmer kantrat över
i teoretiskt och filosofiskt studium av museet

som samhällsfenomen, dess historiska och narrativa relevans, och stort intresse ägnas åt utställningen som medium.

Idag råder en märklig men ganska skarp klyfta mellan den museologiska forskningen i det tysk- och franskspråkiga området av Europa och den anglosaxiska världen. Denna klyfta kan nästan liknas vid en järnridå, framför allt från det engelskspråkiga områdets sida: tyskarna och fransmännen citeras så gott som aldrig i denna museologiska litteratur. Tyskarna, österrikarna och fransmännen beaktar den engelskspråkiga forskningen i något högre grad, men även där råder rätt stor likgiltighet. Denna förbistring kan förstås bero på språksvårigheter men också på de faktiska skillnader i paradigm och forskningsintressen som råder dem emellan, samt möjligen ren vetenskaplig konkurrens. Ett tecken på detta är det faktum att den tyska och franska litteraturen på området inte översätts till engelska. Av samma skäl, språksvårigheter och brist på översättningar, dominerar den engelskspråkiga forskningslitteraturen helt utbildningarna på detta fält i Norden, även om denna litteratur ur analytisk och teoretisk synvinkel ofta känns tämligen förutsägbar (här avser jag *inte* den litteratur som finns om konstmuseer). Undantag bekräftar regeln (Bal, Bennett, Hein, Heumann Gurian, Kavanagh, MacLeod, van Mensch, Pearce, Ravelli, Sola, Staniszewski).

Tyskarna är dock vassare vad gäller teoretisk och analytisk nivå. Vill man idag ägna sig åt kunskapsteoretiska djupdykningar i museet, musealiseringen och utställningsmediet som fenomen och problem i det moderna samhället, då bör man ta sig an den tysk- och franskspråkiga forskningslitteraturen under de senaste 25 åren (Déotte, Davallon, Deloche, Jeudy, Fayet, Fehr, Fliedl, Gob & Drouguet, Hainard, Heinisch, Kniescheck, Muttenhaler, Pircher, Pomian, Rüsen, Scholze, Schärer, Steen, Viereg, Waidacher, Zacharias). Listan kan göras mycket lång.

Idag kan museologisk forskning alltså omfatta hela kulturarvs- och kulturminnesvårdsfältet inklusive historiebruk och bevarandestrategier. Hit hör sålunda också musealiseringen som fenomen i moderniteten som existentiellt, kulturellt, politiskt och socialt problem, samt de processer, strategier och normativa val som leder fram till att "museet" och musealiseringsprocesser överhuvudtaget existerar. Hit hör också *glömskan* och glömskans politik i samhället. Vi bör komma ihåg att museet med sin insamlings- och representationspolitik också utgör ett ideologiskt och politiskt verktyg för *uteslutning* (Déotte 1994).⁷

Sedan kommer frågan om det immateriella kulturarvet – skall museologi befatta sig med detta? På vilket sätt? Man kunde säga att de klassiska kulturarvsdisciplinerna (etnologi, litteraturvetenskap etc.) redan befattar sig med detta, och att museologin i sin tur granskar just denna hantering. Det "immateriella kulturarvet" gör sig således i högsta grad gällande i vissa fall. Museologin undersöker "immateriellt arv" till exempel när det är frågan om vilka *strategier för bevarande* av, låt säga, vissa traditioner, seder och bruk eller berättartraditioner som ett samhälle gjort upp, eller underlåtit att göra. Eller om det till exempel handlar om på vilket sätt man musealiserar yrkeskunskap på arbetslivsmuseer. Museologin undersöker givetvis också det idéhistoriska arv vi bär på och andra grunder för hela det moderna "bevaranderaseriet" och vår historiesyn i stort, samt just de kontextberättelser som är behäftade med det materiella arv vi vill bevara (jfr Pettersson 2001; Molin 2003; Widenberg 2006). Museologin kan och bör också självfallet syna de normativa värderingar (jfr Pettersson 2003) som styr *valen* vid insamling av berättelser, kontextberättelser och tingbiografier. Även valen av klassifikationssystem och taxonomier, eller de paradigmatiske, personliga och andra nätverk som kan finnas mellan museer och akademierna eller andra institutioner.

Sverige följer tämligen enögt den anglosaxiska traditionen där museets bildningsfunktion som komplement till skolan står i fokus för intresset. Man har på forskningsfronten varit ganska ointresserad av att problematisera museet, dess samhällsroll eller funktioner, eller bevarandeideologier och musealisering i allmänhet (undantag t.ex. Beckman 2001; Hillström 2006), för att inte tala om utställningsmediet (där det finns mycket få kursböcker på svenska, den senaste utkomna Palmqvist 2005). I Sverige har den nyare forskningen intresserat sig mer för kulturminnesvård i stort, samt det man idag kallar "historiebruk", "historieboom" och kulturarvsorientering hos den stora allmänheten (se översikt i Aronsson & Hillström 2005; Aronsson 2004). För detta ändamål instiftades den nya professuren i "Kulturarv och historiebruk" vid Linköpings universitet.⁸ Detta slags forskning sker också mer inom de traditionella kulturarvsvetenskaperna (historia, idéhistoria, arkeologi, kulturanthropologi, etnologi) än just inom universitetsämnet museologi. Museologin i Umeå rör sig dock på hela fältet, allt ifrån "museet som institution" till "musealitetens filosofi". De fyra doktorander vi har för närvarande sysslar dock samtliga med "museet som institution", museihistoria och musei- och kulturpolitik.

I Sverige (liksom i Norge) är museologi som universitets- och forskningsämne besynnerligt styvmoderligt behandlat. I Högskoleverkets kvalitetsutredning (2004) framgår till exempel att endast ca 25 procent av dem som anställs vid landets museer har någon form av museologisk utbildning, medan arkiv och bibliotek når upp till 85–95 procent på respektive utbildningsområde. Trots detta tillkommer det hela tiden nya kurser och utbildningar på området. Museologisk/museivetenskaplig utbildning finns nu i olika former i Umeå, Uppsala, Lund, Göteborg, Linköping/Norrköping och Stockholm. Av dessa har Umeå (1981) och Stockholm (1982) verkat längst. I Storbritan-

nien har Museum Studies i Leicester funnits i 40 år och de allra flesta som anställs på museer har denna, eller motsvarande, utbildning. Det betraktas som självklart. Likadant är det i Nederländerna, där det ledande museologiska institutet Reinwardt Akademie instiftades redan 1976. Finland har också släpat efter, men där instiftades Nordens första professur i ämnet 1997, och sedan har utvecklingen gått snabbt. Vid sidan av ämnesutbildning krävs idag museologisk utbildning av *samtliga* som anställs på museer i Finland. Detta krav ingår till och med i den nya museilagen.⁹ I Sverige tillkom professuren i museologi också 1997, men kom igång på allvar först 2001. I Norge finns varken professur eller någon mer substantiell utbildning på området, hittills endast enstaka kortare kurser vid universiteten. Däremot pågår där en del intressant forskning. Nu (vintern 2007) utlystes ett lektorat i ämnet på institutionen för kulturstudier vid Oslo universitet.

Även i Danmark finns flera utbildningar, dock ingen professur, och framför allt har forskningen på området där kommit riktigt långt i jämförelse med samtliga övriga nordiska länder (Ingemann & Hejlskov Larsen 2005; Bodin & Lassenius 2006). Museologisk forskning sker i Danmark också internt på museerna – ofta som gemensamt finansierade (50/50) projekt mellan universitet och museum, och staten är inblandad. I Danmark, liksom i Storbritannien och Tyskland, rör sig alltså denna forskning främst om museerna och deras samlingar eller utställningar, inte om historiebruk och kulturarv i stort.

Att det på svenska museer råder så pass stor likgiltighet för forskning och kunskap kring själva den institution man arbetar på, och det medium som är ens förmedlingsverktyg (utställningen, IT, programverksamhet) är en intrikat fråga som jag själv vill undersöka lite närmare. Finns det kunskapssteoretiska skäl till denna konservatism? Har den alltså att göra med institutionsinterna kunskapsstraditioner

och paradigmatisk praxis, med cementerade uppfattningar om museets roll och identitet? Varför upplever svenska museer att de inte behöver museologisk kunskap och forskning inom ramarna för sin verksamhet? Varför är sådan kompetens inte ett plus i anställningsprocesser?

Samhällsdialogen är en helt annan än den var för bara 15–20 år sedan. Museerna spelar en allt större roll i allt detta; de integreras i undervisning och forskning, de har allt vidare sociala och existentiella uppgifter. De utnyttjas också i stigande grad som medier och uttolkare av politiska och sociala skeenden i dagens samhälle – den uppgift som tidigare närmast var förbehållen massmedierna. Museernas register har alltså blivit betydligt större än det var förut, och detta har medfört att deras verksamhetsprinciper, -villkor och situation bör utsättas för kritisk museologisk granskning. Signifikativt är att den museologiska forskningen har expanderat enormt i Europa bara under de senaste åren. Inte minst nationalmuseerna har blivit föremål för närmare forskning. En översikt av detta får man i det av Marie Curie-stiftelsen finansierade projektet National Museums (www.namu.se) med svensk förankring vid Linköpings universitet.

Att det rör på sig visar också det av Vetenskapsrådet finansierade nya projektet "The Museum, the Exhibition and the Visitor", som drivs av Staffan Selander vid Lärarhögskolan i Stockholm tillsammans med undertecknad och Gunther Kress vid the European Institute of Education i London. Förutom en kritisk granskning av vissa museers ontologier och samhällsroller, skall vi här ta itu med ett av de mest eftersatta forskningsområdena i branschen (åtminstone i Norden), nämligen utställningen som medium och meningsskapare – med allt vad det innebär av media- och kommunikationsteoribildning, semiotisk analys, tolkning, design och arkitektur. Vidare kan man nämna teoretisk och kritisk museologi

– att undersöka och analysera museernas verksamhet och deras roll och uppgift i dagens samhälle, med inriktning mot framtiden. Hit hör också forskning kring bevarandestrategier och -politik, både inom och utanför museet. Viktigt är också utforskning av museernas historia och utveckling, "musealitetens" jämte kultur- och naturarvens historia inom ramen för det nationalstatliga eller regionala "uppdraget". Vi måste kunna ge svar på var museerna och kulturarvsinstitutionerna är/kan vara på väg, och varför, och hur.

Så har vi hela den vidsträckta ABM-frågan (arkiv-bibliotek-museum), där en hel del forskning redan pågår. Här riktas sökarögat å ena sidan på det historiska perspektivet (hur har dessa utvecklats till skilda institutioner, inte minst vad gäller dokumentationspraxis) och å den andra på ett aktuellt och kritiskt utvecklingsperspektiv: hur kan dessa sektorer samverka, nu och i framtiden. Den sistnämnda punkten är idag oerhört central, då digitaliseringen och de globala nätverken öppnat nästan obegränsade möjligheter till kopplingar och samordning av dokumentation och kontextualisering. I hela världen pågår en febril och mycket fascinerande aktivitet på detta vidsträckta område (som också jag själv börjat involvera mig i). Skriver du in sökorden "digital museums" på Google får du över åttio miljoner träffar! Skriver du "virtual museum" är träffarna 45 miljoner. Det är bara att välja...

Det känns lämpligt att avsluta med att citera Jean-François Lyotard, skrivet i samband med hans utställning "Les immatériaux" på Centre Pompidou i Paris 1985 (Lyotard 2003:165):

Thus the new technology pursues and perhaps accomplishes the modern project of becoming master and possessor [of nature]. But in so doing it forces this project to reflect on itself; it disturbs and destabilises it. It shows that the mind of Man is also part of the "matter" it intends to master; and that...matter can be organized in machines which in comparison may have the edge over mind.

The relationship between mind and matter is no longer one between an intelligent subject with a will of his own and an inert object. They are now cousins in the family of "immaterials".

Kerstin Smeds, historiker, professor i museologi
Institutionen för kultur och medier, Umeå universitet

Noter

- 1 S. Welinder, *Miljö, kultur och kulturmiljö*, cit, efter Björn Nilsson, *Tingens och tankarnas landskap*. Lund 2003, s. 100.
- 2 Kapitlet *The Embodied Mind and Architecture* i Åsa Dahlin, *On Architecture, Aesthetic Experience and The Embodied Mind. Seven Essays*. KTH. Stockholm 2002; A.R. Damasio, *The Feeling of What Happens. Body Emotion and the Making of Consciousness*. London 2000; Om ting och musealitet, se bl.a. Susan Pierce, *Museums, Objects and Collections: A Cultural Study*. Smithsonian Institution Press 1992. En utmärkt engelskspråkig introduktion till en förståelse av museiföremålets mening ger den av Gaynor Kavanagh editerade antologin *Museum Languages, Objects and Texts*. Leicester University Press 1991.
- 3 Ordet "ting" har inom filosofin två betydelser, dels det konkreta föremålet, dels ett "ting" som fenomen, en abstraktion. I tyskan särskiljs dessa två begrepp genom orden *das Objekt* och *das Ding*, liksom i engelskan ofta *Thing* och *Object* skiljs åt på samma sätt. Här använder jag däremot "ting" som synonymt med föremål och objekt.
- 4 UNESCO, The Convention for the Safeguarding of the Intangible Heritage, <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001325/132540e.pdf>
- 5 Begreppet eco-museum myntades av den franske museologen Hugues de Varine 1971.
- 6 Vid Umeå universitets museologiska institution, sedermera institutionen för kultur och medier, har också utgivits ett par kursböcker till, en seminarierapport och en doktorsavhandling: Lundberg, Bengt (1999): *Museologisk grammatik. Perspektiv på historia i museer*. Papers in Museology 4. Umeå Universitet; Lundberg, Bengt och Ågren, Per-Uno (1999): *Historiebilder: om intention och reception i museer*. Papers in Museology 3. Umeå Universitet; Lundberg, Bengt och Råberg, Per, red. (1997): *Kunskapsarv och museum: rapport från*

museidagarna 1995 och 1996 i Umeå. Papers in Museology 2. Umeå Universitet; Björkroth, Maria (2000): *Hembygd i samtid och framtid 1890–1930. En museologisk studie av att bevara och förnya*. Umeå Universitet.

- 7 Denna fråga uppmärksammas t.ex. i antologin *Politiques de l'oubli. Le genre humain. Octobre 1988* (Paris), där flera kända franska historiker och sociologer dryftar olika aspekter av "glömskans politik" och "svåra saker".
- 8 Vid denna institution har under åren producerats flera antologier som rör just kulturarvet i stort, bl.a.: *Demokratiskt kulturarv? Nationella institutioner, universella värden, lokala praktiker*. Annika Alzén & Peter Aronsson (red.). Norrköping: Tema Kultur och samhälle, Campus Norrköping, Linköpings universitet, 2006; *Kulturarvet, museerna och forskningen*. Rapport från en konferens 13-14 november 1997. Annika Alzén & Magdalena Hillström (red.). Stockholm. Riksbankens jubileumsfond. Hedemora 1999; *Kulturarvens gränser: komparativa perspektiv*. En antologi redigerad av Peter Aronsson. Göteborg, 2005.
- 9 Den finska nyjusterade museilagen finns på nätet: www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1992/19920729

Referenser

- Alzén, Annika & Hedrén, Johan (red.) (1998): *Kulturarvets natur*. Stockholm/Stehag.
- Arendt, Hannah (1959/1989): *The Human Condition*. New York 1959 (Ny utg. 1989).
- Aronsson, Peter & Hillström, Magdalena (2005): *Kulturarvens dynamik. Det institutionaliserade kulturarvets förändringar*. Norrköping : Tema Kultur och samhälle, Campus Norrköping, Linköpings universitet. Linköping.
- Aronsson, Peter (2004): *Historiebruk. Att använda det förflutna*. Lund.
- Bal, Mieke (1996): *Double exposures. The subject of cultural analysis*. New York.
- Baudrillard, Jean (1968): *Le Système des Objects*. Paris.
- Beckman, Jenny (2001): *Naturens palats. Nybyggnad, vetenskap och utställning vid Naturhistoriska riksmuseet 1866-1925*. Stockholm.
- Bennett, Tony (1995): *The Birth of the Museum. History, Theory, Politics*. London & New York.
- Bennett, Tony (2004): *Pasts Beyond Memory. Evolution, Museums, Colonialism*. London & New York.

- Blank Melanie & Debelts, Julia (2002): *Was ist ein Museum? "... eine metaphorische Complication..."* Museum zum Quadrat 9. Wien.
- Bodin, Elisabeth & Lassenius, Johanna (2006): *Udstillinger. Mellemfokus & flimmer – En antologi om udstillingsmediet*. Köpenhamn.
- Damasio, A.R. (1996): *Descartes's Error. Emotion, Reason and the Human Brain*. London Oxford.
- Davallon, Jean (2000): *L'exposition à l'oeuvre – stratégies de communication et médiation symbolique*. Paris & Montréal (Québec).
- Deloche, Bernard (1985): *Museologica. Contraditions et logique du musée*. Preface André Desvallées. Paris. Institute interdisciplinaire d'études épistémologiques.
- Deloche, Bernard (1999): *Museologie et philosophie. ICOM. International Council of Museums. ICOFOM, International Committee for Museology/Comité international pour la muséologie. Museology and Philosophy / Muséologie et philosophie*. ICOFOM STUDY SERIES – ISS 31. Coro, Venezuela. Nov. 28 – Dec. 04. Museums-Pädagogisches Zentrum, München.
- Déotte, Jean-Louis (1994): *Oubliez! Les ruines, l'Europe, le Musée*. Paris.
- Desvallées, André (1992): *Vagues. Une anthologie de la nouvelle muséologie, Vol. 1*. éd. Macon, editions W. et Savigny-le-Temple: M.N.E.S.
- Dierking, Lynn D. & Pollock, Wendy (1998): *Questioning Assumptions. An Introduction to Front-end Studies in Museums*. Association of Science-Technology Centers, Washington, D.C.
- Ekström, Anders (2000): *Museipestens nya skepnad. Nordisk Museologi. 2*.
- Falk, John H. & Dierking, Lynn D. (2000): *Learning from Museums. Visitor Experiences and the Making of Meaning*. Walnut Creek.
- [Fayet, Roger] (2005): *Im Land der Dinge. Museologische Erkundungen*. Museum zu Allerheiligen, Schaffhausen. Roger Fayet (red.) Foto: Michael Lio. Text: Roger Fayet.
- Fehr, Michael (1988): *Aufklärung oder Verklärung. Rösen, J., Ernst, W. & Grütter, H. Th. (red.): Geschichte sehen. Beiträge zur historischen Museen*. Pfannenweiler.
- Fliedl, Gottfried, Muttenthaler, Roswitha & Posch, Herbert (red.) (1992): *Erzählen, Erinnern, Veranschaulichen. Theoretisches zur Museums- und Ausstellungskommunikation*. Museum zum Quadrat 3. Wien. AG theoretische & angewandte Museologie.
- Fliedl, Gottfried, Muttenthaler, Roswitha & Posch, Herbert (red.) (1995): *Wie zu sehen ist. Essays zur Theorie des Ausstellens*. Museum zum Quadrat 5. Wien.
- Foucault, Michel (1972): *The Archaeology of Knowledge*. London.
- Gob, André & Drouguet, Noémie (2003): *La muséologie. Histoire, développements, enjeux actuels*. Paris.
- Gonseth, Marc-Oliver, Hainard, Jacques & Kaehr, Roland (red.) (2002): *Le musée cannibale*. Musée d'ethnographie, Neuchâtel, Schweiz.
- Gregorová, Anna (1980): *MuWoP (Museological Working papers 1)*. International Committee for Museology (ICOFOM) i samarbete med Statens historiska museum. Stockholm.
- Hainard, Jacques, [se Gonseth].
- Hein, Hilde S. (2005): *Museums in Transition*. Smithsonian Institution. Washington.
- Heinisch, Severin (1987): *Objekt und Struktur. Über die Ausstellung als einen Ort der Sprache. Beiträge zur Historischen Sozialkunde 4*.
- Heumann Gurian, Elaine (2004): "What's the Object of this Exercise. A meandering exploration of the many meanings of objects in museums". *Reinventing the Museum. Historical and contemporary perspectives on the paradigm shift*. Gail Anderson (red.). Walnut Creek.
- Hillström, Magdalena (2006): *Ansvar för kulturarvet. Studier i det kulturhistoriska museiväsendets formering med särskild inriktning på Nordiska museets etablering 1872–1919*. Linköping Studies in Arts and Science No. 363. Linköping University.
- Hooper-Greenhill, Eleanor (1992): *Museums and the Shaping of Knowledge*. London.
- Hooper-Greenhill, Eleanor (red.) (1995): *Museum, Media, Message*. London & New York.
- Ingemann, Bruno & Hejlskov Larsen, Ane (red.) (2005): *Ny dansk museologi*. Aarhus.
- Jeudy, Henri Pierre (1987): *Die Musealisierung der Welt oder die Erinnerung des Gegenwärtigen. Ästhetik und Kommunikation 67/68*. Årg.18. Berlin.
- Kavanagh, Gaynor (red.) (1991): *Museum Languages, Objects and Texts*. Leicester University Press.
- Kinard, John (1994): "Intermédiaires entre musée et communauté" i *Vagues. Une anthologie de la nouvelle muséologie, Vol. 1*. red. André Desvallées. Macon, editions W et Savigny-le-Temple: M.N.E.S.
- Kniescheck, Christian (1998): *Historische Ausstellungen in Wien 1918–1938. Ein Beitrag zur Ausstellungsanalyse und Geschichtskultur*. Europäische Hoch-

- schulschriften, Reihe III: Geschichte und Hilfswissenschaften. Bd./Vol. 810. Frankfurt am Main.
- Lauffer, Otto (1907): *Das historische Museum. Sein Wesen und Wirken und sein Unterschied von den Kunst- und Kunstgewerbemuseen. Museumskunde Bd 3.* Berlin-Leipzig.
- Leisching, Julius (1905): *Museumskurse. Museumskunde Bd 1,* Berlin.
- Lundberg, Bengt (2000): *Museologi som vetenskapligt fält. Nordisk Museologi 2.*
- Lundberg, Bengt och Ågren, Per-Uno (1999): *Historiebilder. Om intention och reception i museer.* Papers in Museology 3. Umeå.
- Lyotard, Jean-François (2003): "Les immatériaux". *Thinking about Exhibitions.* Reesa Greenberg, Bruce Ferguson & Sandy Nairne (red.). London & New York (urspr. 1996).
- Macdonald, Sharon & Fyle, Gordon (1996): *Theorizing museums. Representing identity and diversity in a changing world.* Oxford.
- MacLeod, Suzanne (2005): *Reshaping Museum Space. Architecture, Design, Exhibition.* London & New York.
- Maroević Ivo (1998): *Introduction to Museology. An European Approach.* Munich.
- van Mensch, Peter (1989): "Museology as a Scientific Basis for the Museum Profession". *Professionalising the Muses.* P. van Mensch (red.). Amsterdam.
- van Mensch, Peter (1992): *Towards a methodology of museology.* Diss. University of Zagreb. [Manuscript on <http://www.xs4all.nl/~rwa/contents>; or: CD-ROM / Reinwardt Academy, Amsterdam].
- Molin, Torkel (2003): *Den rätta tidens mått. Göthiska förbundet, fornforskningen och det antikvariska landskapet.* Skrifter från forskningsprogrammet Landskapet som arena 6. Umeå Universitet.
- Muttenthaler, Roswitha & Wonisch, Regina (2000): *Spots und Spaces – Differenzen im Visier. Repräsentationen und Räume. Endbericht: Projekt des Bundesministeriums für Wissenschaft und Verkehr.* November 2000, Wien (ej tryckt).
- Neustupný, Jiri (1968): *Museum and Research.* Prague.
- Nilsson Björn (2003): *Tingens och tankarnas landskap.* Lund.
- Palmqvist, Lennart (2005): *Utställningsrum.* Stockholm.
- Palmqvist, Lennart & Bohman, Stefan (red.) (1997): *Museer och kulturarv. En museivetenskaplig antologi.* Rådet för museivetenskaplig forskning/Stockholm.
- Pearce, Susan (1992): *Museums, Objects and Collections: A Cultural Study.* Leicester University Press.
- Pearce, Susan (1994): *Interpreting objects and collections.* London.
- Pearce, Susan (red.) (1997): *Experiencing material culture in the western world.* Leicester University Press.
- Pettersson, Richard (2001): *Fädernesland och framtidens land. Sigurd Curman och kulturminnesvårdens etablering.* Skrifter från forskningsprogrammet Landskapet som arena 2. Umeå universitet.
- Pettersson, Richard (2003): *Den svenska kulturmiljövårdens värdegrunder. En idéhistorisk bakgrund och analys.* Skrifter från forskningsprogrammet Landskapet som arena 7. Umeå universitet.
- Pircher, Wolfgang (1987): *Ein Raum in der Zeit. Bemerkungen zur Idee des Museums. Ästhetik und Kommunikation 67/68. Årg.18.* Berlin.
- Politiques de l'oubli. Le genre humain,* Oct. 1988, Paris.
- Pomian, Krzysztof (1990): *Collectors and curiosities. Paris and Venice, 1500–1800.* (Övers. Elizabeth Wiles-Portier.) Cambridge.
- Ravelli, Louise (2006): *Museum Texts. Communications Frameworks.* London.
- [Rivière, Georg Henri] (1989): *La muséologie. Cours de muséologie/textes et témoignages / selon Georges Henri Riviere.* Paris.
- Rüsen, J., Ernst, W. & Grütter, H. Th. (red.) (1988): *Geschichte sehen. Beiträge zur historischen Museen.*
- Råberg, Per (red.) (1992): *Papers in Museology 1. What is Museology? / Local and Global. Report from two symposia at the Department of museology, Umeå University.* Acta Universitatis Umensis. Umeå Studies in the Humanities 108.
- Scholze, Jana (2004): *Medium Ausstellung. Lektüren musealer Gestaltung in Oxford, Leipzig, Amsterdam und Berlin.* Bielefeld.
- Schreiner, K. (1985): *Fundamentals of Museology. On the Theory and Methodology of Collecting, Preserving, Decoding and Utilizing Musealia. Einführung in die Museologie 6.* Waren.
- Schärer, Martin R. (2006): *Die Ausstellung. Theorie und Exempel.* München.
- Smeds, Kerstin (2000a): *Museumsutställningen som identitet och språk. Dugnad. Tidsskrift för etnologi 1–2.* Oslo.
- Smeds, Kerstin (2000b): *Tankar om det museologiska företaget. Nordisk Museologi 2.*

- Smeds, Kerstin (2004): Danse Macabre i musernas hus. *Nordisk Museologi* 2.
- Smeds, Kerstin (2005): Om utställningars mening. *Konst-historiska Studier/Taidehistoriallisia tutkimuksia* 31. Helsingfors.
- Sola, Tomislav (1997): *Essays on Museums and their Theory – Towards the cybernetic museum*. Finnish Museum Association, Helsinki.
- Staniszewski, Mary Ann (1998): *The Power of Display. A History of Exhibition Installations at the Museum of Modern Art*. MIT.
- Steen, Jürgen (1994): Ausstellung und Text. *Wie zu Sehen ist. Essays zur Theorie des Ausstellens*. Museum zum Quadrat 5. Wien.
- Stránský, Zbynek Z. (2001): Ist Museologie eine kommunistische Wissenschaft? Eine Entgegnung auf deutsche Einstellungen. *Museum Aktuell*, April 2001.
- UNESCO, The Convention for the Safeguarding of the Intangible Heritage, <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001325/132540e.pdf>
- Waidacher, Friedrich (1993): *Handbuch der Allgemeinen Museologie*. Wien.
- Vergo, Peter (red.) (1989): *New Museology*. London.
- Widenberg, Johanna (2006): *Fäderneslandets antikviteter. Enoterritoriella historiebruk och integrationssträvanden i den svenska statsmaktens antikvariska verksamhet ca 1600–1720*. Acta Universitatis Upsaliensis (AUU).
- Vieregg, Hildegard (2006): *Museumswissenschaften. Eine Einführung*. W.Fink UTB.
- Zacharias, Wolfgang (red.) (1990): *Zeitphänomen Musealisierung. Das Verschwinden der Gegenwart und die Konstruktion der Erinnerung*. Essen.
- Ågren, Per-Uno (1993): Museologi och kulturarv. *Nordisk Museologi* 1.

SUMMARY

What is museology?

What is museology? This is not an easy question to answer. This article gives a survey of the field in Europe and Scandinavia. First, I reflect on the complex relationship between material and immaterial, Object and Text, and conclude that museology today deals with both. The “material” and our relationship to this is still at the core, but the more access visitors and web users gain to the collections in museums, the more documentation, contexts and connectivity the museums are forced to develop and offer. Thus, museology also has to deal with for instance strategies of documentation and preservation, and the ideologies behind all that.

Second, I give a brief survey of the definitions and objects of knowledge of museology, developing from the more practically and empirically oriented Museumskunde/muséographie/museum studies from the beginning of the 20th century to museology as “philosophy”, “heritology” or “mnemosophy” – a development which had its engines in France, and in East Europe in the 1970s. I am also discussing the concept of “new museology” and the cyclic amnesia the field is suffering from, since it always tend to forget that “new museology” is something that really has occurred before, at least three times during the 20th century.

After some conclusions on the battle about definitions and the core of museology I turn to education and research in the field and present a brief history of the beginnings in different countries. I also note that a peculiar and intriguing gap exists between museological research in the Anglophone world versus the French and German speaking parts of Europe, whereas the former doesn't hardly ever give any references to the two latter, and vice versa, even if the willingness to consider the research literature of the English is a little bigger among the German and French scholars.

Roughly speaking, in Great Britain and the US focus is traditionally on the educational role of the museum and its visitors and collections, whereas the German and French scholars often take a more sociological, critical and theoretical stand in their analysis, and consequently present more interesting theories in museological matters. And, needless to say, in Sweden, a country where nobody of the younger generation speaks any other language than English, museological education and research follows almost exclusively the Anglophone trends and literature.